

آقا محمدخان قاجار

شاه عباس اول به منظور کاهش قدرت قزلباشان، ایل قاجار را در سه منطقه شمال خراسان، استرآباد (گرگان) و آذربایجان سکونت داد. به هنگام حمله محمود افغان به اصفهان، فتحعلی خان رئیس ایل قاجار به یاری تهماسب دوم شتافت. آقامحمدخان پسر بزرگ محمدحسن خان بود. نزاع بازمندگان کریم خان با یکدیگر این فرصت را برای آقامحمدخان فراهم آورد که نواحی شمالی و مرکزی ایران را تصرف کند. هدف اصلی آقامحمدخان از سفر به مشهد، پایان بخشیدن به حکومت خاندان افشاریه در خراسان و دست یابی به گنجینه غنائم و جواهرآلاتی بود که توسط نادرشاه در آنجا ذخیره شده بود.

پادشاهی فتحعلی شاه

سال های نخست سلطنت فتحعلی شاه صرف سرکوب طغیانهای داخلی و تحکیم پادشاهی در خاندان قاجار شد. تغییر اوضاع جهانی و تشدیدتکاپوهای استعماری سبب شد تا دومین شاه قاجار در مقابله با دشمنان خارجی و حفظ قلمرو ایران ناکام باشد. بخشی از این زبونی و ضعف ناشی از عدم آگاهی او و اطرافیانش از اوضاع جهانی و بخشی نیز به سبب داشتن خوی تجمل گرایی و علاقه وی به جم عآوری ثروت بود.

حکمرانی محمدشاه

بعد از مرگ فتحعلی شاه، محمدمیرزا به کمک قائم مقام فراهانی نیز بر مسند پادشاهی تکیه زد. قائم مقام فراهانی با تدبیر، مدعیان تاج و تخت را به جای خود نشانده و اوضاع اجتماعی و فرهنگی را بهبود بخشید. محمدشاه به دلیل کشتن قائم مقام و انتصاب فردی درویش مسلک چون حاجی میرزاآقاسی به صدراعظمی محبوبیت چندانی در تاریخ ایران ندارد.

سلطنت ناصرالدین شاه

امیر کبیر صدراعظم ناصرالدین شاه ابتدا به سرکشی و طغیان گردنکشان داخلی پایان داد و نظمو امنیت را برقرار کرد. سپس دست به اصلاحات زد که به سرانجام نرسید؛ زیرا مدتی بعد قربانی توطئه درباریان نالایق و طماع و دسیسه‌های روسیه و انگلستان شد ناصرالدین شاه اگرچه ضرورت اصلاحات را درک کرده بود، اما از کاهش قدرت و اختیارات نامحدود شاه بود، به شدت وحشت داشت. کشتن امیرکبیر، بدرفتاری با سیدجمال الدین اسدآبادی و دادن امتیازات سیاسی و اقتصادی به بیگانگان، چهره نامطلوبی از وی در تاریخ ایران ترسیم کرده است.

سازمان سیاسی و اداری حکومت قاجار

الف) جایگاه شاه: شاه به عنوان بالاترین مقام، قدرت و اختیارات نامحدودی در دوره قاجار داشت.

اختیارات شاه: عزل و نصب مقامات کشوری و لشکری و اعلام جنگ و صلح

عدم بهره بدون از قدرت استبدادی شاه:

۱- نفوذ و دخالت قدرت های استعماری

۲- جایگاه و اقتدار دینی و اجتماعی روحانیت

۳- قدرت نظامی ایلات

ب) شاهزادگان: از زمان پادشاهی فتحعلی شاه حکمرانی ایالات و ولایات ایران به شاهزادگان قاجار سپرده شد. ایالت

آذربایجان به شاهزاده ای سپرده می شد که ولیعهد پادشاه به شمار می آمد.

پیامدهای سیاسی و اجتماعی نامطلوب استقرار شاهزادگان قاجار در نواحی مختلف:

۱- رقابت آشکار و پنهان شاهزادگان

۲- انحصار حکومت بیشتر ولایات موجب نابسامانی اوضاع ولایات می شد.

۳- شورش شاهزادگان حاکم بر ولایات بعد از مرگ پادشاه

تشکیلات اداری

الف) صدارت اعظم: بعد از شاه، صدراعظم (وزیراعظم) قرار داشت.

اختیارات صدراعظم: اظهار نظر در امور کشور، بهبود وضع مردم و اصلاح امور کشور بهره ببرد.

ب) سایر مناصب اداری: بعد از صدراعظم، نایب وی قرار داشت که در غیبت وزیر کارهای او را انجام می داد.

وزیر جنگ: نیز منصب مهمی محسوب می شد.

مستوفی الممالک: به عنوان وزیر دارایی به همراه عده ای مستوفی، بر درآمدها و هزینه ها و به خصوص دریافت مالیات نظارت داشت.

منشی الممالک: نیز به کمک تعدادی منشی فرامین و دستورات پادشاه را می نوشت.

تأثیرپذیری دیوان سالاری قاجار از اروپایی:

وزارت داخله (وزارت کشور کنونی) خارجه، مالیه و عواید (وزارت دارایی کنونی) و عدلیه اعظم (وزارت دادگستری کنونی) که همگی تحت نظارت صدراعظم قرار داشتند.

انواع نظام قضایی در دوره قاجار:

۱- محاکم عرف: که به تخلفات و جرایم سیاسی و امنیتی مانند شورش، سرقت، نزاع و عدم پرداخت مالیات رسیدگی می کردند.

۲- محاکم شرع: که بیشتر دعاوی حقوقی و مدنی مانند دعوای ملکی، خانوادگی و ارث را حل و فصل می کرد. قضات این محاکم، روحانیون بودند.

امیرکبیر در نظام قضایی اصلاحاتی به وجود آورد. با تأسیس وزارت عدلیه، محاکم عرف نفوذ بیشتری پیدا کردند.

وظایف کلانتر:

۱- برقراری نظم و امنیت در شهرها به کمک داروغه و میرشب

۲- نظارت بر چگونگی گرفتن مالیات و نحوه خرید و فروش اهل بازار

۳- محتسب، داروغه و گزمه زیر نظر کلانتر بودند.

در زمان ناصرالدین شاه، منصب کلانتری حذف گردید.